

Pačesová, Jaroslava

Desátý mezinárodní kongres fonetických věd

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1984, vol. 33, iss. A32, pp. 128-130

ISSN 0068-2705

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100938>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

a vybraná bibliografie na konci díla. Jde o práci průkopnickou a hodnotnou, její význam pro rozvoj naší jazykovědné ugrofinistiky a výuky finštiny v našem prostředí nelze plně docenit.

Richard Pražák

DESÁTÝ MEZINÁRODNÍ KONGRES FONETICKÝCH VĚD

Po Amsterdamu (1932), Londýně (1935), Ghentu (1938), Helsinkách (1961, Münsteru (1964), Praze (1967), Montrealu (1971), Leedsu (1975) a Kodani (1979) se ve dnech 1.—6. srpna 1983 konal jubilejní X. mezinárodní kongres fonetických věd v Utrechtu. Organizátoři kongresu byl pověřen výbor ve složení M. P. R. van den Broecke, F. J. Koopmansová—van Beinum, S. G. Nootboom, L. C. W. Pols a A. M. van der Linden—van Nierkerk v čele s prezidentem A. Cohenem a nutno říci, že se svého poslání se ctí zhostil. Vědecká i společenská úroveň byla vysoká, na pořad byly zařazeny hodnotné referáty předních badatelů, jejichž volbou se organizátoři snažili obsáhnout co nejširší paletu jednotlivých fonetických věd, vybraní referující pak podat co nejširší přehled o výsledcích výzkumu v daném úseku. Program nabízel 5 typů setkání: pléna, symposia, sekce, panelové diskuse a pracovní skupiny. Úspěšná jednání na všech těchto akcích, stejně jako možnost neformálních setkání jednotlivých badatelů byla dána vhodnou volbou místa konání kongresu: moderní kongresová hala Jaarbeurs Congress Centre, jež skýtala maximální počet prostorově vyhovujících a technicky vzorně vybavených místností.

Po slavnostním zahájení prezidentem kongresu a pozdravných projevech čelných představitelů utrechtské odborné veřejnosti byla požádána o úvodní slovo prezidentka předcházejícího fonetického kongresu konaném v Kodani — prof. Eli Fischer-Jørgensenová. Dlužno konstatovat, že tato volba byla neobyčejně šťastná. Ve svém referátu „*Some Aspects of the Phonetic Sciences, Past and Present*“ podala vysoce vědecky fundovaný přehled historie fonetického bádání od minulosti k dnešku s erudicí jí vlastní. V následujících plenárních zasedáních, jež probíhala v dopoledních hodinách, byly předneseny referáty s následující tematikou: „*Speech and Hearing*“; „*Relation between Speech Production and Speech Perception*“; „*Can Models of Evolutionary Biology Be Applied to Phonetic Problems?*“; „*Psycholinguistic Contribution to Phonetics*“; „*Speech Technology in the Next Decades*“. Doba mezi 15. a 17. hodinou byla vymezena pro konání symposií, k nimž úvodní referáty přednesli I. Lehiste, John Allen, C. Scully, A. J. Fourcin, J. Ohala a D. H. Klatt. Posluchači zde měli možnost nejen vyslechnout informace o nejnovějších výsledcích bádání v oblasti sémantiky, syntaxe, prozodie, syntézy řeči, aplikace moderních experimentálních metod při výzkumu mluvních orgánů, percepci i produkci řeči, přirozené i umělé, ale v jednom případě i sami plodně zasáhnout do diskuse. Cca 3 hodiny denně byly vymezeny pro referáty v sekcích. Ty zahrnovaly následující oblasti: 1. *Acoustic Manifestations of Speech*; 2. *Speech Synthesis*; 3. *Acoustic Analysis and Coding of Speech*; 4. *Automatic Speech Recognition*; 5. *Physiology and Acoustics of Speech Production*; 6. *Physiological Manifestations of Speech Sounds*; 7. *Psychoacoustics of Speech*; 8. *Perception of Phonemes*; 9. *Word Perception*; 10. *Stress and Accent*; 11. *Temporal Organization of Speech*; 12. *Communicative Functions of Prosody*; 13. *Pitch and Intonation*; 14. *Speech Acquisition*; 15. *Sociophonetics*; 16. *Phonetics and Phonology*; 17. *Phonology*; 18. *History of Phonetics*; 19. *Phonetics and Foreign Language Teaching*; 20. *Speech Pathology and Aids for the Handicapped*; 21. *Hearing Pathology and Speech*; 22. *Speech Errors*. Již pouhý výčet okruhů, stejně jako skutečnost, že v každé z uvedených sekcí proběhlo průměrně 20 dvacetiminutových referátů, naznačuje, že účastníci kongresu neměli snadnou volbu ve snaze vyslechnout alespoň ta témata, jež bezprostředně souvisejí s předmětem jejich vědeckého zájmu, a že mnohdy byli odkázáni jen na informace, již získali prostřednictvím studia uveřejněných resumé v publikaci „*Abstracts of the Tenth International Congress of Phonetic Sciences*“, jež byla přihlášeným účastníkům předem zaslána. Paralelně probíhaly i panelové diskuse během dne, zatímco diskusím v pracovních skupinách byly rezervovány hodiny večerní. Celkově bylo předneseno 7 referátů v plénu, 6 referátů v rámci symposií a cca 500 referátů v rámci jednotlivých sekcí, posterů a pracovních skupin. Již počet sám a tím spíše mnohoborovost a specifika jednotlivých referátů ukazuje, že jakýkoliv pokus referovat souhrnně o nových poznatcích by byl kusý a nepochybně zkreslující. Omezím se proto na shrnutí získaných zkušeností ze sekce, v níž jsem vyslechla téměř všechny přednesené referáty, tj. sekce o osvojování řeči.

Přestože patologii řeči a patologii sluchu byly věnovány dvě další sekce, pronikla tato jistě aktuální tematika i do sekce „*Speech Acquisition*“, kde jsme, podle běžných zvyklostí, očekávali problematiku mluvního vývoje zdravých dětí. Nicméně 7 z 21 přihlášených referátů shrnovalo výsledky výzkumů dětí řečově, příp. sluchově postižených, v některých případech pak byly konfrontovány s výsledky získanými z pozorování dětí normálních. Tak otázkami formy a obsahu slova a vztahu mezi lingvistickou a metalingvistickou kompetencí se zabýval referát švédských pedolinguvistek Magnussonové, Nauclérové a Söderpalmové. Jak u dětí normálních, tak u dětí patologických zjišťují primárnost obsahu před formou v souvislosti se vznikem a vývojem komunikační kompetence v raných vývojových stádiích a akcelerační vliv znalosti čtení a psaní na osvojování lingvistických a metalingvistických schopností ve stádiích vyspělejších. Referát dalšího švédského pedolinguisty W. Nettleblada vysvětluje retardaci v osvojování fonologického systému u patologických dětí na podkladě zhoršené schopnosti těchto dětí plynule zvládat hierarchii lingvistických struktur. Nedostatek v soustředění a s tím související i nižší schopnost reakce na standardní testy vede, jak ukázali ve svém referátě pracovníci lingvistického oddělení londýnské University College a Dětské kliniky harperburské nemocnice E. R. Abberton, A. J. Fourcin a D. M. Ricks, k závažným problémům při osvojování komunikační kompetence. Jazykový systém dyslalických dětí zkoumá M. M. Vidalová z univerzity pařížské. Z originality dětských tvarů usuzuje, že nejen zdravé, ale i patologické dítě si osvojuje jazyk kreativním způsobem a buduje na základě vlastního jazykového systému, jež mění a zdokonaluje analogicky s vývojem komunikační kompetence. Členění slov v souvislosti s postavením přízvuku na hlavní a podřadné části, jež předchází dělení slov na slabiky, je téma, jež přihlásila moskevská pedolinguvistka N. I. Lepskaja. Žel tento referát nebyl přednesen pro nepřítomnost autorky na kongresu a není dosud k dispozici ani v tištěné formě. Uveřejněné resumé však naznačuje, že jde o cenný příspěvek k poznání jazykového vývoje rusky mluvících dětí. Zajímavé výsledky bádání v oblasti zkrácení prozodických vlastností — zejména intonace — u nedoslýchavých dětí prezentoval referát S. Eguchiho a M. Suta ze tsukulské univerzity. Dánským příspěvkem k otázkám hlasových změn v pubertě byl pak kolektivní referát M. F. Pedersen a E. Munka.

Další početnou skupinu tvořily referáty pojednávající o fonologickém vývoji, případně o osvojování prozodických vlastností u normálních dětí. Referát amerického badatele Bickleyho je ukázkou aplikace experimentálního výzkumu akustické podstaty samohláskových formantů na vývojový sled v osvojování jednotlivých vokálů. Akustické podstatě frikativ bylo pak věnováno vystoupení S. Vellenové z univerzity texaské. Na podkladě spektrografické analýzy konfrontuje realizace frikativ v řeči dětské a v řeči dospělých — se zvláštním zřetelem na specifika dětských sykavek. Neméně zajímavým příspěvkem k poznání distinktivních rysů likvid [r], [l] byl referát C. Bestové z univerzity kolumbijské a M. Studderta—Kenedyho z Queen College v New Yorku. Konstatováním, že anglicky mluvící děti zvládají zvukový rozdíl mezi likvidami bez větších potíží, zatímco děti, jejichž mateřštinou je japonština, si tento rozdíl vůbec neuvědomují, je jen dalším potvrzením teze, že relevantnost, resp. irelevantnost jistých distinkcí je dána jazykovým systémem mateřského jazyka. Referát pařížského badatele Goudailliera podal výstižnou informaci o použití elektrolottografické metody k určení stability sonority v severofrancouzském dialektu. Existenci mlasků v konsonantickém systému jazyka zulu a jejich osvojování u dětí, jimž je tento jazyk mateřštinou, tvořilo jádro vystoupení R. K. Herberta z univerzity newyorské. Osvojování prozodických vlastností švédským dítětem bylo tématem referátu B. Prohovnika z lundské univerzity, vliv intonace a mluvního tempa na srozumitelnost pak řešil ve svém referátu N. Bacri z pařížského centra d'Etude des processus cognitifs et du langage. Ve schopnosti identifikovat slovní hranice vidí jeden ze zásadních principů ve vývoji percepce. Vývojem percepce při využití stimulů syntetické řeči se pak zabýval referát V. Hazana a A. J. Fourcina z londýnského centra experimentální fonetiky.

Příspěvkem k teorii osvojování jazyka byla vystoupení N. Watersonové z univerzity londýnské a J. Pačesové z univerzity brněnské. Jejich referáty, viz „*Prosodic Phonology as a Theory of Language Acquisition and Speech Perception*“ a „*Basic Processes of Language Development*“, byly praktickou ukázkou toho, jak lze využít výsledků výzkumu fonologického vývoje k obecně teoretickým závěrům v oblasti percepce a produkce řeči.

Problematické prelingvistické údobí byly věnovány referáty francouzských a holandských pedolinguvistek de Boyssonové, Knopczynské, van der Steltové a Koopmansové, v neposlední řadě pak kolektivní práce švédských badatelů Holmgrenové, Lindbloma, Aureliuse a Jallingové. Pozitivním přínosem na tomto poli je zejména

skutečnost, že se prelingvistické projevy studují v termínech lingvistických kategorií, že se zkoumají vztahy mezi protojazykem a jazykem v návaznosti na specifika toho kterého jazykového systému i vztahy mezi lingvistickým a motorickým vývojem dítěte.

Celkově je možno konstatovat, že pedolinguvistice je věnována náležitá pozornost v celosvětovém měřítku. Z přednesených referátů vyplynulo, že se na bádání podílejí lingvisté, psychologové, pediatři, speciální pedagogové i logopedové, a je tudíž v dostatečné míře uplatněn požadavek vytyčený na kongresu kodaňském: interdisciplinární přístup a týmová spolupráce. Nesporným přínosem jsou i konfrontační studie mluvního vývoje dětí osvojujících si různé jazyky, stejně jako konfrontace normálního mluvního vývoje s vývojem z jakýchkoliv důvodů retardovaným. Bohužel i nadále trvá — alespoň v počtu přednesených referátů — naproslá převaha studií amerických center, věnovaných dětem mluvícím anglicky, zatímco studiu dětí osvojujících si jazyk jiný jako by byla věnována pozornost podstatně nižší. Jest si přát, aby na příštím kongresu byly prezentovány i nesporné nezanedbatelné výsledky výzkumu slovanských dětí a byla tak alespoň částečně vyplněna mezera, již zejména pedolinguvisté evropské pociťují již po řadu let. Tím se dostáváme k nerovnoměrnému vysílání delegátů na mezinárodní kongresy vůbec. Vezmeme-li v úvahu, že světové kongresy jsou v mezinárodním měřítku jediným všeobecným setkáním vědeckých pracovníků, je procento z cca 700 účastníků kongresu připadající na socialistické země mizivé a jistě nepřispívá k náležité propagaci výsledků vědeckých výzkumů v těchto zemích. Celkově se kongresu v Utrechtu zúčastnilo 35 delegátů, z toho 21 z PLR, 6 z ČSSR, 3 z MLR, 1 z NDR, a co je velmi zarážející, z přihlášených jedenatřiceti naší odborné veřejnosti dobře známých významných sovětských badatelů v oboru fonetických věd nepřišel ani jediný. SSSR byl zastoupen pouze 4 pracovníky, kteří se kongresu účastnili jako turisté, nebyli uvedeni v seznamu, a pouze prof. Leont'eva, emeritní vědecká pracovnice moskevské univerzity, přednesla referát. Je ovšem třeba konstatovat, že podobná situace byla i na dvou minulých kongresech fonetických věd, konaných v Leedsu v r. 1975 a v Kodani v r. 1979.

Významnou akcí v rámci kongresu bylo plenární zasedání mezinárodní fonetické společnosti ISPhS. Kromě zprávy o činnosti výkonného výboru od posledního zasedání na IX. mezinárodním kongresu fonetických věd v r. 1979 byly na pořadu volby nového funkcionářského aktivu. Do čela International Society of Phonetic Sciences byl zvolen — místo zemřelého profesora Romportla z pražské FFUK — profesor tokijské univerzity W. A. Sakow. Do funkce předsedy sekce pro socialistické země byl znovu zvolen prof. E. Stock z univerzity v Halle. Potěšitelná je i skutečnost, že jako místo konání příštího kongresu fonetických věd byl navržen Sovětský svaz.

Hodnotíme-li X. mezinárodní kongres fonetických věd celkově, lze říci, že šlo o akci obecně přínosnou; čs. účastníci měli příležitost informovat světovou fonetickou veřejnost o výsledcích socialistické vědy a této příležitosti účinně a úspěšně využili: všech 6 účastníků předneslo referáty, jež se setkaly s kladným ohlasem. Kromě toho získali cenné informace o současném světovém dění v oblasti fonetiky a příbuzných oborů, a to jednak prostřednictvím vyslechnutých referátů, studií kongresových materiálů a výměnou zkušeností s ostatními delegáty, jednak prostřednictvím výstavy odborných knih publikovaných v posledních dvou letech a výstavy nejnovější přístrojové techniky, jež byla v provozu v budově Jaarbeurs Congress Centre po celou dobu trvání kongresu.

Jaroslava Pačesová.